

**GEZICHTEN VAN
DEMENTIE**

HERMAN VAN HOOGDALEM
GIJS WANDERS

W BOOKS

**GEZICHTEN VAN
DEMENTIE**

Voor allen die elkaar los moeten laten.

Verhalen over dementie raken mij altijd weer.

In de jaren dat ik directeur ben van Alzheimer Nederland, heb ik veel verhalen gehoord van mensen met dementie en hun naasten. Bijzondere verhalen, verdrietige verhalen, mooie verhalen, maar altijd persoonlijke verhalen. Die raken mij keer op keer.

Herman van Hoogdalem en Gijs Wanders laten met het omvattende project 'Gezichten van dementie' waaronder dit boek, de expositie, én de film, mensen met dementie heel integer en op een eerlijke manier zien. Met veel respect, ook voor de dierbaren die in het boek aan het woord komen. Gijs heeft naast de interviews een film gemaakt over het tot stand komen van de portretten van Herman.

Dit samen is een document geworden dat laat zien waar Alzheimer Nederland voor staat:
We moeten dementie voorkomen of genezen. En tot die tijd maken we ons sterk voor hulp die de levenskwaliteit van mensen met dementie en hun omgeving verbetert.

Ik wil Herman en Gijs heel erg bedanken voor dit prachtige project, waarin mensen met dementie centraal staan. En gezien worden.

Namens Alzheimer Nederland, wens ik u veel inzicht in dementie.

Hartelijke groet,

Gea Broekema - Procházka

H. v. Hoogdalen

Twintig jaar geleden stierf
mijn moeder, ze had dementie.
De veranderingen in haar
karakter en gelaatsuitdrukking
hebben diepe indruk op mij
gemaakt. Tijdens mijn bezoeken
aan haar in het woonzorgcen-
trum De Dilgt zag ik een wereld
die mij sterk is bijgebleven.

Tijdens het maken van de portretten herinnerde ik mij het veranderingsproces dat mijn moeder onderging. Ik probeerde de vele gezichten van dit proces te laten zien: de wanhoop, het lijden, de onzekerheid, de pijn, de stilte, de leegte, de onthechting, de berusting en wat in woorden niet te vangen is. Dwingend, eerlijk, soms pijnlijk.

Bijzonder was de steun die ik daarbij van de medewerkers van het woonzorgcentrum De Dilgt mocht ontvangen: zij lichtten de familie van de bewoners in omtrent mijn bedoelingen en stonden in overleg met hen toe dat ik in de verschillende huiskamers portretten tekende. Het contact dat ik met de familie en de bewoners mocht hebben was van onschatbare waarde. Ik kwam als schilder letterlijk achter mijn ezel vandaan.

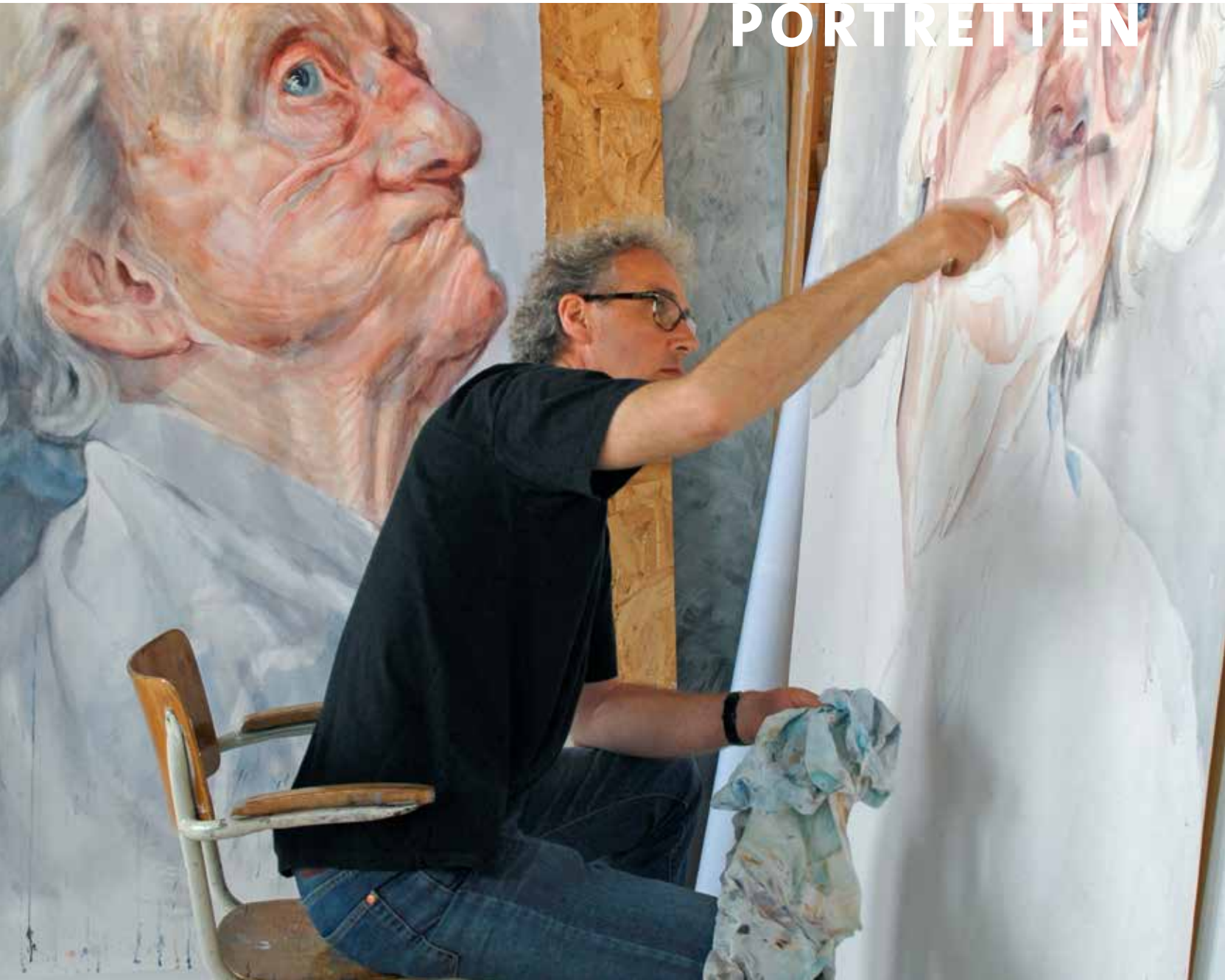
Herman van Hoogdalem

Het schilderen van mensen met dementie is riskant. Hoeveel waardigheid ligt er nog op de gezichten? Toch had ik er alle vertrouwen in. Herman heeft respect voor mensen. Ik stelde voor niet alleen de wording van de portretten te filmen maar ook de dierbaren te interviewen om me te kunnen verplaatsen in hun diepere gevoelens. Wat doet deze boosaardige ziekte met hen? Ze openden hun hart, de partners en de kinderen, en schuwden geen vraag, hoe confronterend ook: 'Denk je dat ze nog van je houdt?'

Gijs Wanders

PORTRETTE

Femie Bolle

INTERVIEW MET:

echtgenoot Cees [C] en dochter Inez [I]

Gijs:

Wanneer maakten jullie
het bespreekbaar?

[C] Mijn vrouw zou een hersenonderzoek en een MRI-scan krijgen. Daar had ze eigenlijk niet zoveel zin in. Haar angst om de waarheid te horen nam met de dag toe. Op het laatst zei ze: 'ik wil het niet'. Vergeefs probeerde ik haar te overtuigen, maar ik wilde haar niet dwingen om naar de neuroloog te gaan. Voor haar was wel duidelijk wat haar te wachten stond.

[I] Ze wilde het er met mij nooit over hebben. Zoals mijn vader met haar sprak wilde ze niet met de kinderen. Dat kwam te dichtbij.

Was je moeder boos om wat er
gebeurde met haar?

[I] Ze was heel boos wanneer ze merkte dat er mensen in haar omgeving haar gingen pampieren. Een vriendin schoof eens een kopje wat dicht naar haar toe omdat ze de koffie vergat op te drinken. Mijn moeder sloeg dat kopje gewoon weg.

Hoe was ze tegen je vader?

[I] Ze wilde dicht bij hem zijn, heel aandoenlijk, maar soms ook lastig voor mijn vader, want zodra hij boodschappen ging doen liep mijn moeder hier als een soort gekooid dier rond.

[C] Ik kon op het laatst ook niet meer weggaan zonder dat er iemand bij haar was.

Ze werd hulpbehoevend terwijl ze er
altijd voor anderen wilde zijn...

[C] Dat maakte haar verschrikkelijk opstandig. Mijn vrouw was altijd de regisseuse, ze trad niet op de voorgrond, ze was in de coulissen bij wijze van spreken en iedereen in het gezin kon volledig zijn of haar eigen rol spelen, maar zij had wel de regie.

Hoe is dat nu?	[I] Zonder kwaad te worden laat ze veel dingen over haar kant gaan. Ze moet die verzorging natuurlijk ook wel accepteren. Dat doet ze op een rustige manier. Ze lacht ontzettend vriendelijk naar alle mensen die haar verzorgen.
Hoe was dat in het begin?	[I] Dan liep ze mee naar de lift waar ze niet in mocht. Ik moest de lift ook met een code opendoen. Het was vreselijk om haar daar achter te laten. Volgens mij had ze toen nog af en toe in de gaten dat ze niet mee mocht.
Hoe kwam ze in het verpleeghuis terecht?	[C] Dat begon toen mijn vrouw was gestruikeld en haar heup brak. Ze werd geopereerd onder volledige narcose. Dat was niet goed voor iemand met wie natuurlijk al wat mis was. Ze kwam terecht in een verpleeghuis. Na twee maanden werd geconstateerd dat ze niet meer terug kon naar huis. Eén van de hoofdverpleegkundigen zei toen - en ik kan het nog nauwelijks zeggen zonder de tranen in mijn ogen te krijgen - 'De doelstelling was terugkeer naar huis, onze nieuwe doelstelling is te zorgen dat ze hier gelukkig is'.
Hoe gelukkig kan ze nog zijn?	[I] Dat vind ik een pijnlijke vraag. [C] Soms kijkt ze je aan maar dan ziet ze volgens mij niks. De ogen kunnen heel leeg zijn. Maar soms zie je ze oplichten en ja, dan gebeurt er wat.
Hoe bewust is ze van zichzelf?	[I] Ze heeft minder gevoel voor decorum. [C] Ze was inderdaad heel gevoelig voor goed gekleed zijn... [I] ...en geen vlekken in je kleren. Dat is weg, ja.
Jullie houden natuurlijk nog heel veel van haar, zou ze nog van jullie houden?	[C] Als ik heel eerlijk ben en rustig in mezelf kijk dan moet ik bekennen dat ik niet meer weet of ze mij nog als echtgenoot herkent. Ik kan ook wel die mijnheer zijn die geregeld langskomt en die dan wat praat of met haar wandelt. [I] Ik weet niet of mama nog van iemand kan houden. Ik weet het niet...

network van Rimpel (70s)
doen ook mee.

Ze licht me zo open aan, dat
ik niet steeds durf terug
te kijken. Ik besluit ook te
ghimlachen en mijn blik te
openen. Tegelijk bekeken en
contact hebben is moeilijk.
Op de duur lukt het.

Mevrouw Bolle praat
bijna nooit.

Ik verbeeld mij dat ik
het ook zie van haar
mond.

Mevrouw Bolle legt draait
haar hoofd vaak oprij
kijkt ze of er iemand
voor haar komt? Ik
weet het niet.

Maar open praten met je

Ik kan me ook voorstellen dat je bij haar zit en graag nog iets zou willen zeggen wat haar bereikt. Heb je dat wel 's, en wat is dat dan?

Herman zei: 'Toen ik haar portretteerde keek ze vaak even opzij, alsof ze steeds verwacht dat er iemand binnenkomt'.
Wat zou dat kunnen zijn?

Hoe is het om met iemand te leven die geestelijk aftakelt en van je afglijdt?
Hoe geef je dat een plek in je leven?

[C] Over lange fietstochten probeer ik haar wel wat te vertellen, daar heeft ze toch niet zoveel mee, maar ik schroom over dingen te praten die wij in het verleden samen hebben gedaan, zoals het bijwonen van een concert. Misschien denkt ze dan: waarom was ik er niet bij?

[I] Ik heb de neiging om juist veel aan mijn moeder te vertellen. Dan zeg ik dat ik mijn broer heb gezien of dat ik met de dochter van mijn broer iets heb gedaan. Ik vertel me een slag in de rondte, al komt het helemaal niet aan volgens mij. Als ik wegga zeg ik altijd, en ik wil écht dat ze dat hoort: 'Dag liefste moeder van de hele wereld'. Ik hoop dat ze weet dat ik Inez ben en ik hoop dat ze snapt wat ik zeg en waarom ik dat zeg.

[C] Het is deels rusteloosheid maar volgens mij houdt ze ook de verzorgsters scherp in de gaten. Die zijn voor haar nu familie. Ik moet zeggen dat ik wat dat betreft dolgelukkig ben met de plek waar ze zit en met het personeel daar. De manier waarop ze haar, ik zou bijna zeggen, knuffelen en met haar praten, dat is ongelooflijk, werkelijk ongelooflijk.

[I] Ja, vreselijk. Ik vind het vreselijk.

[C] Ze glijdt langzaam van ons weg. Hoe zeg je dat ook alweer? 'Old soldiers they never die, they just fade away.' Het is heel langzaam onzichtbaar worden, net als de oude indianen die in de winter het bos in liepen om nooit meer terug te keren. Ze verdwenen zo uit het leven. Ook mijn vrouw glijdt van de wereld weg.

[I] Maar het is voor haar, denk ik, erger dan voor ons. Het is niet wat zij had gewild. Dit had zij niet moeten meemaken.

*“ik weet niet of mama nog
van iemand kan houden,
ik weet het niet...”*

COLOFON

UITGAVE

WBOOKS, Zwolle
info@wbooks.com
www.wbooks.com

FOTOGRAFIE

Bob van Zalm en Herman van Hoogdalem

TEKST

Gijs Wanders / www.gijswanders.nl

SCHILDERIJEN

Herman van Hoogdalem / www.hermanvanhoogdalem.nl

VORMGEVING

Peter Boersma / www.hehallo.nl

TENTOONSTELLINGEN

'Gezichten van dementie'

Drents Museum, Assen
ECI Cultuurfabriek, Roermond
Museum Het Palthehuis, Oldenzaal
Stadsmuseum, Doetinchem
Das Rathaus, Bremen
bau_werk Halle, Oldenburg
Staublau, Oldenburg
Pulchri Studio, Den Haag

LITHOGRAFIE

PRDigitaal, Pieter Reinink / www.prdigitaal.nl

DRUK

Veldhuis Media, Raalte

W BOOKS

MET DANK AAN

Femie Bolle
Rikus Botschuijver
Eltjo Drent
Henk Edzes
Geertje Klopstra
Johan van der Ploeg
Andrea van Leeuwen
John Wanders

Cees Bolle, Inez Bolle, Christine Botschuijver - van der Heijden,
Rikkie Vintges - Botschuijver, Ger Drent, Maarten Edzes,
Joke Edzes, Martin Klopstra, Marijke Brehen, Shanta Punwasi,
Arwin van der Ploeg, Shaleen van der Ploeg, Edith van Leeuwen,
Angelita Wanders - Janssen en Marga van Lieshout - Wanders.

Wil Koopmans - Kornelius, Bouwien ten Hoeve, Liesbeth Cator,
Jiska Keizer, Arnold Bischoep en alle andere medewerkers van
ZINN.

Ieta Berghuis, Margriet Jansen, Hans Struik, Harry Tupan,
Paul Bosman, Jan Hendrik Jansen, Hilda Wanders en Bert Jalink.

© 2012 WBOOKS / Herman van Hoogdalem / Gijs Wanders
Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden
verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gege-
vensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige
wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën,
opnamen of op enige andere wijze, zonder voorafgaande
schriftelijke toestemming van de uitgever.

ISBN 978 94 625 8143 2

NUR 642

Tweede druk 2013

Derde druk 2013

Vierde herziene en uitgebreide druk 2016

De kunstenaar Herman van Hoogdalem werkte met schrijver/regisseur Gijs Wanders aan een serie portretten van mensen met dementie en hun geliefden. Van Hoogdalem schilderde de wanhoop, het lijden, de pijn, de onzekerheid, de leegte, de onthechting, de berusting en al wat niet in woorden te vangen is. Wanders sprak met familie van de geportretteerden en confronteerde de familie met het geschilderde portret. In de gesprekken staat de relatie tussen familie en degene met dementie centraal.

alzheimer
nederland

WWW.WBOOKS.COM

9 789462 581432